

Звичайно, як і будь-який науковий напрям, ритуалізм мав прибічників, які доводили його до крайнощів. Такі однобічні висновки з приводу міфо-ритуального співвідношення були згодом піддані справедливій критиці та переглянуті у дусі їх взаємодії, ба навіть ідентичності, але сама думка про непорушний зв'язок ритуалу з міфом стала від цього ще більш аргументованою та дала початок багатьом сучасним науковим дослідженням (див., наприклад, [2], [5] та інші).

Література:

1. Архаический ритуал в фольклорных и раннелитературных памятниках / Отв. ред. Е. С. Новик. М.: Наука, 1988. 336 с.
2. Базылев В. Н. Язык – ритуал – миф: Пособие по курсу. М.: Изд-во Моск. гос. лингв. ун-та, 1994. 227 с.
3. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. М.: Высш. шк., 1989. 406 с.
4. Евзлин М. Космогония и ритуал / Предисл. В. Н. Топорова. М.: Радикс, 1993. 344 с.
5. Ритуально-міфологічний підхід до інтерпретації літературного тексту: Збірник наукових праць. К.: Ін-т системних досліджень освіти, 1995. 248 с.
6. Fontenrose Joseph. The Ritual Theory of Myth. University of California Press, 1966. 78 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-70>

ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА ІМЕННИКІВ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Іваницька Ю. В.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри німецької філології
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Вступ. Граматична категорія числа пройшла тривалий шлях розвитку, перш ніж з'явилася в мовах у сучасному вигляді. Очевидно, що її зародження ґрунтується на особливостях існуючого з давніх часів

поняття загального числа, розвиток якого (поняття) спричинив появу граматичних форм вираження кількісних значень.

Матеріалом роботи стали тексти трьох мовних зрізів – давньоверхньонімецького, середньоверхньонімецького, ранньонімецького [3; 4], кожний з яких характеризується синхронічним підходом до аналізу граматичної категорії числа. Провідними у дослідженні стали **методи порівняльно-історичний**, до кола завдань якого входить розкриття закономірностей розвитку категорій мови, та метод *лінгвістичної реконструкції*, який дав змогу розглянути шляхи перетворення понятійних категорій числа в мовні.

Мета роботи полягає в тому, щоб в ній було вивчено зародження, функціонування і шляхи розвитку граматичної категорії числа іменників у німецькій мові, а також визначено граматичні формативи множинності та їх місце в мовній системі в різні періоди її розвитку.

Зародження і розвиток граматичних категорій, відбитих в історичних фактах мови або реконструйованих за допомогою порівняльно-історичного аналізу, є показниками абстрагуювальної діяльності свідомості, генетичного зв'язку та взаємодії мовних і логічних категорій.

Згідно з існуючим філософським баченням логічна будова розумового процесу є однаковою для всіх людей і не залежить від типу мови. Про це писав ще О.О.Потебня [2, с. 69]. Виходячи з цього, розглянуті праці в галузі вивчення категорії числа уможливають прийняття концепції, згідно з якою категорія числа пройшла такі основні етапи розвитку:

1) період існування **збірних іменників**, коли в одній формі збігалися одиничність та двоїна (множинність);

2) час зародження поняття **парціальності**, коли частина (одиниця) відділилася від цілого (двоїна, множинність);

3) етап існування **безкінечної лічильної** множинності, коли відокремлюються одиниця та двійка, які протиставляються більшій множинності.

Результат аналізу текстів двн.мови висвітлив, з одного боку, шляхи зародження та становлення граматичних маркерів числа і, з іншого, наявність слідів, які передували граматичним формам однини/множини.

Двн. тексти розрізняють число за допомогою контексту, тобто семантично, але входження до відповідного семантичного контексту відбувається завдяки наявності в аналізованих словоформах імпліцитно прихованих сем кількості. Аналіз форм множини у двн. мові уможливив виокремлення наступних типів множини: безфлексивний (ситуативний) *iar* «рік», *man* «людина», консонантний із суфіксами *-ar*, *-er*, *-on*, *-un*:

jungaron «апостоли», *erdun* «землі», *dohter* «дочки», *fingar* «пальці», вокалічний із кінцевим голосним /-i, -a, -u/: *burgi* «міста», *daga* «дні», *goda* «боги», *mano* «люди», умлаут ний (а>е в корені): *gast-geste* «гість-гости», *hant-henti* «рука-руки». Лексико-граматичні показники числа беруть початок від прагерманського часу і пов'язані із суфіксами **-der/*-ber*, **-den/*-ben* (та їх редукованими формами **-de/*-be*), із семантикою «одиничності (цілісності)» та «двоїни (множинності)».

Аналіз реалізації ознак множини у двн. мові засвідчив, з одного боку, наявність слідів лексем числа у вигляді форм двоїни і, з іншого, зародження та розвиток граматичних формативів числа, серед яких найяскравіше представлено умлаут ний тип, що становить собою перехід від лексичного до граматичного способу вираження.

Розгляд текстів початкового свн. періоду уможливив узагальнення й висновки щодо розвитку категорії множинності порівняно з двн. періодом німецької мови. До найчастотнішого нормативу множини належить суфікс *-en*, який зафіксовано у 50,9% випадках. Цей суфікс протиставляється суфіксу *-e* в однині іменників, а також без флективним формам. Наприклад: лексема *katze* (наз. відм., одн.) – *katzen* «кішки» (наз. відм., мн.), *ouge* (наз.відм., одн.) – *ougen* (наз. відм., мн.) «очі», *tôt* (наз. відм., одн.) – *toten* (наз.відм.,мн.) «мертви», *tât* – *tâtin* «вчинки». Досить часто (28,1%) у множині трапляються іменники із суфіксом *-e*, які утворюють опозицію іменникам у безфлективній формі. Наприклад: *die steine* «каміння», *die berge* «гори», *die gebeine* «тіла». На третьому місці за частотою (15,9%) знаходяться безфлективні форми. Ці лексеми є однокореневими та реалізуються тією самою формою в обох числах. Тут протиставлення однина/множина виявляється лексично, тобто найдавнішим способом вираження множини іменників: *viel iar* «багато років», *all ding* «всі речі».

Аналіз форм множини свідчить про те,що в ранній період існування свн. мови діяло дві тенденції в реалізації ознак множинності: морфологічна, представлена в основному суфіксами *-en*, *-e*, та лексична (контекст). У цілому превалує лексико-граматична множина, до якої потрібно віднести реалізації множинності у вигляді слова-означення з іменником. Такі аналітичні засоби трапляються в 78,97% випадків (*sine wunden* «його рани», *siben stunde* «сім годин»). Отже, ранній період свн. мови свідчить про домінування **аналітичних** засобів вираження числа над **синтетичними** (суфіксальними формами) [1, с. 23].

У текстах пізнього свн. періоду найчастотнішим виступає форматив множини *-en* (51,8%), друге місце посідає *-e* (15,9%), часто представлені в текстах однокореневі іменники (12,7%), множина яких виражається

ситуативно (*swaz flozen unde grat het* «де були плавники та рибні кістки», *swaz vettech unde chle hat* «Що мав крила та кігті»).

У розглянутих свн. текстах домінують граматичні показники множини в порівнянні з лексичними, а також аналітичний спосіб вираження.

Аналіз форм множини іменників у текстах рнвн. мови дає підстави для певних узагальнень щодо їх реалізації. Розподіл маркерів числа не закріплено за якимись відмінками, що уможливорює припущення про відсутність кореляції між показниками числа та відмінка. Це не стосується попередніх періодів розвитку німецької мови. З іншого боку, дистрибуція суфіксів *-(e)n*, *-e*, *-er* характеризується їх вживанням фактично у всіх відмінках множини. Це засвідчує, що розглянуті суфікси виступають саме як граматичні маркери множини. До показників множини необхідно уналежити також реалізацію в іменниках умлаута, який протиставляється безумлаутним словоформам в однині. Досить часто (10,5%) в значенні множини вживаються без флективні форми, значення яких розкривається контекстом. Частота цих форм помітно нижче, ніж у попередній свн. період, що свідчить про переважне вживання в рнвн. мові граматичного показника в порівнянні із семантичним у категорії числа.

Розглянутий матеріал дає змогу зробити деякі **висновки** стосовно місця граматичних формантів у різні періоди німецької мови та тенденцій їх зміни.

Як зазначалося, вокалічний маркер множини іменників у вигляді суфікса *-e* реалізувався в текстах з наступною частотою: двн. період – 47,6%, свн.(ранній) – 28,1%, свн. (пізній) – 15,9% та рнвн. – 8,9%. Наведені показники наочно демонструють варіаційний ряд частки вживання вказаного суфікса в різні періоди розвитку німецької мови і тим самим свідчать про зменшення його функціонального навантаження у вираженні множини іменників. З іншого боку, починаючи із свн. періоду, деяку стабільність у цьому відношенні проявляє реалізація іншого маркера – консонантного – у вигляді суфікса *-(e)n*, який має показники: свн.(ранній) – 53,7%, свн. (пізній) – 54,3% та рнвн. – 56,6%. Необхідно відзначити, що у двн. період частотність цього маркера становила 38,1%, що ілюструє суттєве збільшення його функціонального навантаження в наступні періоди розвитку граматичної категорії числа. Останнє доводить також й інший консонантний формант у вигляді суфікса *-er*, частота якого має такий вигляд: двн. – 0%, свн.(ранній) – 1,4%, свн. (пізній) – 3,4% та рнвн. – 18,9%.

Безфлексивні форми числа, реалізовані в різні періоди, як і раніше, посідають значне місце та свідчать про важливість контексту для вираження множини іменників. Їх частка в процесі розвитку німецької мови має наступні показники: двн. період – 6,4%, свн.(ранній) – 15,9%, свн. (пізній) – 12,7% та рнвн. – 10,5%. Очевидно є тенденція до зменшення ролі семантичного фактора в реалізації множини іменників, замість нього на перше місце висуваються граматичні маркери числа, зокрема суфікси *-(e)n*, *-e*, *-er*.

Еволюція категорії числа іменників свідчить про перехід синтетичних засобів вираження в аналітичні.

Література:

1. Иваницкая Ю.В. Становление категории числа имени в средневерхненемецком языке// *Матеріали V Міжвузівської конференції молодих учених «Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур»*. Донецьк: ДонНУ, 2007. С. 22–24.
2. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. Том 1-2. Москва, 1982. 536 с.
3. Frühe deutsche Literatur und lateinische Literatur in Deutschland 800-1500: in 24 Bänden/ Hrsg. von W.Haug und B.K. Vollmann. – Frankfurt am Main: deutscher Klassiker Verlag, 1991. Bd. 1. 671 p.
4. Schützeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch. dritte Aufl. Max Niemezer Verlag Tübingen, 1981. 250 p.